

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

21.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

26-31 MAYIS 2003
ANKARA

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 2995/1

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Yayın No: 97

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Koray OLSEN

Dr. Fahriye BAYRAM

Dr. Adil ZME

Nurhan LGEN

DİZGİ: *Meryem UYANIKER*

ISBN: 975-17-3105-4 (Tk.No)

975-17-3106-2 (1. Cilt)

ISSN: 1017-7663

Not: Bildiriler, sahiplerinden geldiği Őekliyle ve geliŐ sırasına göre yayınlanmıŐtır.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI DÖSİMM BASİMEVİ
ANKARA-2004

İÇİNDEKİLER

Mehmet TOP Hakkâri İli ve İlçeleri Yüzeysel Araştırması 2002	1
Aynur ÖZFIRAT, Catherine MARRO 2002 Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzeysel Araştırması	15
Ali BORAN, Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU, Zekai ERDAL, İrfan YILDIZ Siirt ve İlçelerindeki 2002 Yılı Yüzeysel Araştırması "Kurtalan"	33
M. SEYER Archäologisch-Sprachwissenschaftliches Corpus der Denkmäler mit Lykischer Schrift	43
Ahmet Ali BAYHAN, Fikri SALMAN Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzeysel Araştırması-2002	53
Ender VARİNLİOĞLU, Pierre DEBORD Hyllarima	65
Bülent İPLİKÇİOĞLU Batı Pamphylia ve Doğu Lykia'da Epigrafya Araştırmaları 2002	75
Axel FILGES Bericht Über die Arbeiten in Blaundos im Jahr 2002	79
Önder BİLGİ, Sümer ATASOY, Şevket DÖNMEZ, Emin U. ULUGERGERLİ Samsun İli 2002 Dönemi Yüzeysel Araştırması	87
Timothy MATNEY, Kathleen NICOLL, Ann DONKIN "Geophysical Subsurface Mapping at Ziyarettepe and Geomorphological Survey in Upper Tigris River Valley (Diyarbakır Province), 2002"	97
Thomas DREW-BEAR Phrygia, Pisidia ve Lycaonia'da Epigrafik Yüzeysel Araştırmaları	105
Peter LAMPE Pepouza 2002: Vermessungsnetz, Neue Archäologische Zeichnungen, Oberflächenfunde	109
Nurettin ARSLAN Çan ve Lapseki İlçeleri Yüzeysel Araştırması Ön Raporu	119
Gürol BARIN, Enver AKIN, Feridun Suha ŞAHİN İlisu Klâsik Yüzeysel Araştırmaları 2002	127

Ertuğrul DANIK Yukarı Fırat Bölgesi 2002 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması	139
Mustafa H. SAYAR Kilikya'da Epigrafi ve Tarihî-Coğrafya Araştırmaları 2002	155
Mustafa H. SAYAR Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihî-Coğrafya Araştırmaları 2002	169
Özdemir KOÇAK Afyon Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)	173
Cevat BAŞARAN, Ali Yalçın TAVUKÇU, Vedat KELEŞ, Ertan KÜÇÜKEFE, Zerrin AYDIN TAVUKÇU Kuzey Troas-Parion Araştırmaları 2002	185
Engin BEKSAÇ Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002	193
Hasan BAHAR Konya-Karaman Bölgesi Yüzey Araştırmaları 2002	203
Ayşe AYDIN Mersin-Silifke, Seyranlık Köyü Geç Antik-Bizans Dönemi Mimarisi	217
Thomas CORSTEN Kibyra 2002	229
Osman AYTEKİN Artvin ili-Çoruh Vadisi'ndeki Tarihî Yollar ve Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması, 2002	235
Hans LOHMANN Survey in der Mykale 2. Kampagne 2002	251
Nevzat ÇEVİK, Burhan VARKIVANÇ, Süleyman BULUT, Engin AKYÜREK Trebenna ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2002	265
Bilal SÖĞÜT Dağlık Kilikia'da Tülü Asar (Lamos ?) Yüzey Araştırması 2002	279
Kadir PEKTAŞ, Gülsen BAŞ, Bülent Nuri KULAĞUZ Bitlis Çevresi 2003 Yılı Araştırmaları	291

Mehmet KARAOSMANOĞLU, Mehmet IŞIKLI, Birol CAN 2002 Pasinler Ovası Yüzey Araştırması	301
K. Serdar GİRGİNER 2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları	311
Sevinç GÜNEL Aydın ve Muğla İlleri 2002 Yılı Yüzey Araştırmaları	325
Oktay BELLİ 2002 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması	335
Lutgarde VANDEPUT, Veli KÖSE Pisidien Survey Projekt: Survey Kampagne 2002 in Pednelissos	345

DAĞLIK KİLİKİA'DA TÛLÛ ASAR (LAMOS ?) YÛZEY ARAŞTIRMASI-2002

Bilal SÖĞÛT*

Batıda Manavgat (Melas) Çayı'ndan, doğuda Amanos Dağları'na kadar Toros Dağları'nın güney yamaçları boyunca uzanan Kilikia bölgesi; Dağlık ve Ovalık olmak üzere iki bölgeden oluşmakta ve bunları birbirinden ayıran sınır olarak Soli-Pompeipolis (Viranşehir) kabul edilmektedir. Yalnız Kalykadnus'un getirdiği alüvyonlardan oluşan Göksü Deltası'ndan batıya doğru Manavgat Çayı'na kadar uzanan dağlık bölgenin, ovalık kesimden her yönüyle farklı olduğu açıktır. Bu dağlık bölgede; Cetis, Lalatis, Campestris ve Lamotis gibi alt bölgelerin varlığı da bilinmektedir. Tûlû Asar Batı Dağlık Kilikia'da, Lamotis bölgesindedir.

Batı Dağlık Kilikia bölgesinde bulunan antik yerleşimlerin büyük bir kısmı, deniz kıyısı ya da deniz kıyısına yakın bir yerde yer almaktadır. Korakesion (Alanya), Iotape (Aytap) ve Selinus (Gazipaşa) gibi yerleşimler deniz kıyısına kurulmuş olan liman kentlerindedir. Laertes (Gözüküçüklü), Syedra (Sedre) ve Cestus (Macar Kalesi) gibi kentler ise sahile yakın bir yere kurulmuştur. Bu ikinci grup kentlerin de deniz ile yakından bağlantılarının olduğu, deniz kenarında küçük bir liman yerleşmelerinin varlığı bilinmektedir. Tüm bu kentler daha önceki dönemlerde araştırmacılar tarafından ziyaret edilmiş ve bilim alemine tanıtılmıştır. Ancak bu bölgenin iç kısımlarındaki yerleşmeler ve bunların özellikleri, kıyı kentler kadar iyi bilinmemektedir.

Bölgenin iç kesimlerinde ise Kolybrassos, Karallia ve Adanda Kalesi gibi önemli yerleşmelerin varlığı bilinmektedir. Bu büyük kentlerin dışında, zeytinyağı üretimi yapan merkezî yerleşmeler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Tûlû Asar yerleşimidir.

Mimarî ve bölgesel özelliklerinin yanı sıra, bölgedeki bazı kentlerin lokalizasyonu ile ilgili de belirsizlikler vardır. Daha önceki çalışmalarda Kıbyra Minor olarak önerilen kentin daha sonra Karallia olduğu anlaşılmıştır¹. Bunlar, bölge kentlerinde detaylı araştırmaların yapılması gerektiğini göstermektedir. Buna bağlı olarak, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak, yerli ve yabancı araştırmacılara yüzey araştırma izni verilmektedir. Araştırmaların yoğunluğu kıyı kentlerindedir. Bu nedenle, bölgede yoğun araştırmaların olduğu bir dönemde, iç kesimdeki kentlerde yüzey araştırmasının önemi bir kez daha artmaktadır. Tûlû Asar yerleşiminin bölgede tanıtılması ve antik isminin belirlenmesi gereken yerleşmelerden birisi olduğu düşünülüp, ekibimiz tarafından burada yüzey araştırması yapılmasına karar verilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Bilal SÖĞÛT, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli/TÜRKİYE
Başkanlığım altında yürütülen yüzey araştırmasına Öğr. Gör. Esengül Akıncı, Araş. Gör. Sedat Akyol, Araş. Gör. Mehmet Okunak ve yüksek lisans öğrencisi Ahmet Öztürk katılmışlardır. Bizce rehberlik yapan Çakmak Köyü emekli öğretmeni Mustafa Baş'a, Uzman Bahadır Duman'a, Araş. Gör. Tunç Sezgin'e, yüksek lisans öğrencisi Zeliha Gider'e ve tüm ekip üyelerine, özverili ve fedakâr çalışmaları için tekrar teşekkür ederim.

1 Karallia ilgili olarak bkz. J. Nollé, "Pamphyliische Studien", *Chiron* 17, 1987, 235-250; B. Söğüt, "Kilikya Bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları: İmparator Claudius Dönemi Tapınakları". *Varia Anatolica* 13, 2001, 484-485.

TÜLÜ ASAR

Tülü Asar, Antaiya İli, Gazipaşa İlçesi'nin 17 km. kuzeydoğusunda, Çakmak Köyü sınırlarında, Mühüler Mahallesi'nin yaklaşık 4 km. doğusundadır². Antik yerleşim Toros Dağları'nın kuzeye doğru eğimli yamacında, zirveye yakın bir yerde, sivri bir tepe üzerine kurulmuştur (Resim: 1). Yerleşimin doğu, kuzey ve batısı 10-50 m. yüksekliğinde doğal kayalarla çevrilidir. Kalıntılar bu tepenin güneye doğru hafif eğimli olan yamacında yer almaktadır.

Kentte yoğun bir şekilde Roma Dönemi kalıntıları görülmektedir. Yüzeydeki kalıntılara göre Roma Dönemi sonrasında yerleşim olmamıştır. Uzun bir süre yerleşim olmadığı için tepenin etrafı maki çalıları ile kaplanmıştır. Bu maki çalı ve ağaçları ile duvar yıkıntıları yüzünden arazinin rahat bir şekilde dolaşılması ve kalıntıların incelenmesi oldukça zor olmaktadır. Nekropol alanına çam ağaçları dikildiği için, bu alan çam ağaçları ve maki çalıları ile kaplanmıştır. Arazide, açıkta bulunan mezarlar ve nekropol alanı ile ilgili anıtlar kırılmıştır. Nekropol alanındaki bu tahribat son zamanlarda artarak devam etmektedir³.

Antik dönemde Tülü Asar yerleşimine güneyden ve doğudan olmak üzere iki yönden ulaşım sağlanmış olmalıdır. Topografik olarak uygun olan yer de bu yönlerdir. Bugün güney ve kuzeydoğu yönlerindeki stabilize yolun bazı kısımlarının, antik yolun geçtiği yerlerden yararlanılarak açılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en güzel kanıtı, yerleşimin kuzeydoğusunda bulunan stabilize yol kenarındaki antik yol ve teras duvarları kalıntılarıdır. Tülü Asar yerleşiminin girişi, hafif eğimli olan güney yöndendir. Kentin çevresi yüksek kayalardan da yararlanılarak doğal bir sur ile çevrelenmiştir. Doğu, kuzey ve batı yönlerde doğal kayalar arasında kalan boşluklar ve açıklıklar; düz yüzeyli, düzensiz kenarlı değişik büyüklükte taşlarla örülerek kapatılmıştır. Duvar örgüsündeki derzlerde büyük açıklıkların olması ve taşların özensiz yerleştirilmesi, duvar işçiliğinin zayıf olduğunu göstermektedir. Güney yön teraslar şeklinde olduğu için, teraslar ve bu teraslardaki bina yükselteleri ile doğal bir sur oluşturulmuştur.

Güneydeki yol nekropolün batı kenarından geçerek kente ulaşmaktadır. Nekropol alanından sonra kayalık ve engebeli alan, doğal kayalarla kaplı olan topografik yapıya uygun gelecek şekilde teraslanmış ve bu teraslar üzerine binalar yerleştirilmiştir. Bu teraslamalara bağlı olarak binalar güneyden kuzeye doğru kademeli şekilde durmaktadır. En üst terastaki düzlükte ise yoğun bir yapı kalıntısı görülmektedir. Bu alan tamamen ağaç ile kaplandığı için, çoğu binaların planı ve işlevleri belirlenememektedir.

Nekropolden sonra kente girişte güneyde kaide ve altar parçalarının görüldüğü ilk teras, bir üstte, içinde tapınağın bulunduğu teras ile bağlantılıdır. Bu iki teras daha kuzeyde bulunan bir üst terastan belirgin şekilde ayrılmaktadır. Tapınağın kuzeyinde bulunan yapı kalıntıları, kitabeli mimari bloklar ve etraftaki düzenlemeler, bu alanın kent merkezi veya küçük bir agora olabileceğini düşündürmektedir. Böyle küçük bir yerleşimde büyük bir agoranın olması beklenebilir. Zaten topografik yapı da böyle geniş bir alana sahip değildir. Kentin doğu ve güneydoğu yönlerinde yoğun bir şekilde zeytin işliklerinin varlığı dikkati çekmektedir. Bu yoğunluk kentnin diğer bölümlerinde belirgin değildir. Böylece bu işliklerin kentnin belirli yerinde, girişe yakın, topografik olarak rahat ulaşımın sağlanabileceği bir alana yerleştirildiğini söylemek mümkündür.

Tülü Asar'da Bulunan Yapı Kalıntıları

Antik yerleşimde bulunan binalardan bazıları tanımlanabilmiş ve işlevleri kesin bir şekilde belirlenmiştir. Bunların arasında büyük bir çoğunluğu zeytin işlikleri oluşturu-

2 Gazipaşa-Çürüş Köyü yolunun 20. kilometresinden güneye ayrılan stabilize yolu takiben, yaklaşık 8 km. sonra, Çürüş Köyü Karakuz Mahallesi içinden geçilerek ulaşılmaktadır.

3 Doğal kayaya bağlı olarak kesilmiş ve üç yönü kabartmalı olan bir ostothek, kenti ilk ziyaret ettiğimiz 1998 yılında daha sağlam olmasına rağmen, yüzey araştırması yaptığımız tarihlerde, büyük bir kısmının parçalanmış olduğunu gördük. Kentin pek çok yerinde define kazısının yapıldığı çukurlar dikkati çekmekteydi. Bunlar antik yerleşimlerdeki tahribatın büyüklüğünü göstermektedir.

maktadır. Bunların dışında tapınak ve bunun yakınındaki binalar ile nekropol alanındaki mezar anıtları da bulunmaktadır.

1- Zeytin İşlikleri

Yerleşimde yaklaşık olarak 10 adet zeytin işliğinin varlığı tespit edilmiştir. İşliklerin tamamı sağlam olarak günümüze ulaşamamıştır. Buna bağlı olarak bazı binaların sadece bazı bölümlerine göre işlik oldukları belirlenebilmiştir. Bunlar, genellikle korunmuş bir duvar veya doğal kayaya oyulduğu için iyi korunmuş olan pres mili nişi ve pres yerleri (Resim: 2), bağımsız olarak duran dink taşları ve pres altlıklarıdır. Binaların büyük bir çoğunluğunda ezme ve pres yerleri sağlam olarak korunmuştur. Her binada bir ezme yeri olmasına rağmen, pres yerleri 1 ile 3 arasında değişmektedir.

Eğimli topografyaya inşa edilen işlikler, plân olarak tek ve iki odalı olmak üzere iki şekilde yapılmışlardır. Tek odalı olanlarda ortada ezme yeri, köşeye yakın bir kenarda da pres yeri bulunmaktadır⁴. Ezme ve pres yerleri odanın bir bölümünü işgal ettiği için, odanın diğer kenarı boş kalmaktadır. Bu boş kalan bölümler, zeytin ve zeytinyağının toplanması için kullanılmış olmalıdır (Resim: 3).

Büyük işliklerden, özellikle iki odalıların ön kısmında, işliklerden ayrı olarak, ilâve binaların da varlığı tespit edilmiştir (Resim: 4). Bu binalar tek odalardan oluşmaktadır. Hatta birisinde bir odanın yeterli gelmediği ve daha sonra yanına, tek odalı bir mekânın daha ilâve edildiği anlaşılmaktadır.

İki odalı işliklerde, topografyaya bağlı olarak odalar aynı seviyede değildir. Ön odadan arka odaya basamakla çıkılmaktadır. Arkadaki odada ezme ve pres yerleri vardır. Arka odanın ortasında ezme yeri, iki köşeye yakın kenarlarında ise iki pres yeri bulunmaktadır. Bu binalar hem mekân, hem de sıkma yeri olarak daha büyük alanlara sahiptir. Ön odada ezme ve pres ile ilgili her hangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Bu mekân, sıkılmamış zeytin ve zeytinyağının depolandığı yerler veya hizmet binaları olmalıdır.

İşliklerde, içinde bulunan kalıntılara göre, sıkma işlemi için pres mili ucuna taş ağırlıklar bağlanmıştır. Bağımsız olarak görülen mil nişleri, genellikle iki yan ve üst kısmı tek parça taşa oyulmuş olan nişlerdir. Pres altlıkları ise damla biçimli ve kanallıdır. Bazılarının kenarlarındaki kanallara doğru yağ akışını kolaylaştırmak için ilâve kanallar da yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu pres altlıklarının ölçüleri değişmektedir. Bunların dışında işliklerin içinde bağımsız olarak duran dink taşları ve pres altlıkları ile de karşılaşmaktadır (Resim: 5).

Bu kalıntılara göre Tülü Asar yerleşimindeki zeytin işliğinin plânını ve bölümlerinin tam şeklini belirlemek mümkün olmuştur. Antik dönem zeytinyağı işlikleri ile ilgili hem Akdeniz hem de Ege Bölgesi'ni kapsayan geniş bir araştırma A. Difer tarafından yapılmıştır⁵, Aphrodisias⁶ ve Atalar Bezirhanesi'ndeki⁷ zeytin işliklerine göre, antik dönemdeki uygulamaların günümüzdeki kullanıma çok yakın olduğu anlaşılmaktadır.

2- 1 No.lu Bina

Bu bina tapınağın 30 m. kuzeyinde, 5 m. yüksekliğindeki bir terasın güney kenarına inşa edilmiştir. İşlevinin ne olduğu kesin olarak belirlenememiştir. Binanın giriş yo-

4 Pamphylia bölgesinde, bir zeytinyağı üretim merkezinde görülen örnekler ve tek odalı, mil nişi ve pres yeri doğal kayaya oyulmuş bir zeytinyağı işliği için bkz. N. Çevik, "An olive oil production center in Pamphylia: Lyrboton korne", *Lykia* 3, 1996/1997, 85-88, Fig. 11-14.

5 A. Diler, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri-1993", 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1995, 441 vd.; "Iç Karia Yüzey Araştırması-1995", 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 1997, 189 vd.; "Iç Karia Yüzey Araştırması-1996", 15. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*, 1998, 411-413.

6 K. Ahmet, "A middle Byzantine olive pres room at Aphrodisias", *Anatolian Studies* 51, 2001, 159 vd., Fig. 11.

7 F. Ertuğ, "Linseed oil and oil mills in central Turkey Flax/Linum and Eruca, important oil plants of Anatolia", *Anatolian Studies* 50, 2000, 180-183, Fig. 10-12.

lu doğudan gelip, güneydoğu köşeyi geçtikten sonra, güneydeki girişe ulaşmaktadır. Girişin ön kısmında düzenlenmiş bir alanın olduğu anlaşılmaktadır.

Binanın giriş kapısı ve her iki yan duvarları 1-2,60 m. yüksekliğinde korunmuştur. Ancak duvarın kuzeye doğru ne kadar devam ettiği kesin olarak belirlenememektedir. Kalıntılara göre 10,90 m. uzunluğundaki binanın kuzeye doğru en az 5 m. devam ettiği kesindir. Bina duvarları düz yüzeyli, düzensiz ve dörtgen kenarlı taşlardan çift sıra örülmüştür. Duvar örgüsünde değişik büyüklükte taşlar kullanılmıştır. Örgüdeki taşların derzlerinde açıklık olması ve taşların düzenli olmaması duvarda zayıf bir işçiliğin olduğunu göstermektedir.

Binanın içi, duvardan ve etraftan dökülen taşlarla dolmuş ve binanın etrafını ma-ki ağaçları kaplamıştır. Kuzey kenara yakın bir yerdeki düz yüzeyli kaya cepheri, binanın arka duvarının burada sonlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu kalıntıya göre bina 6,40 m. derinliğinde olabilir. Bunun gerisinde bir odanın olup olmadığı ve odanın iç şekli tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak bu şekle göre, kayalık alanın kenarına, binanın uzunlamasına yapıldığını söylemek mümkündür.

Bu binanın girişi önünde iki yönü basamaklı, üst kısmı dübel delikli bir bölüm vardır (Resim: 6). Burasının devamında batı yönde, geçilecek her hangi bir yerin olmaması ve en üst basamağında kanallı bir dübel deliğinin bulunması, buraya önemli bir blokun yerleştirildiğini göstermektedir. Özellikle doğu ve buna bağlı olarak çok az güney kenarda basamakların belirtilmiş olması da bunu desteklemektedir. Güney yönde basamağın devamının kaba bırakılmış olması da önemlidir. Tüm bu kalıntılar, buraya yerleştirilecek anıt için, sadece girişe gelenlerin görebileceği yöne dikkat edildiğini göstermektedir. Üst yüzeyde sadece güney kenardaki dübelin olduğu alanın düz olması, buraya yerleştirilen blokun köşe yapan güney kenara oturtulduğunu kesinleştirmektedir.

3- Tapınak

Kentin güneybatı yönünde kayalık bir alanın kenarında bulunan tapınak, kuzey-batı-güneydoğu yönünde inşa edilmiştir ve girişi kuzeybatıdadır (Resim: 7). Tapınak fon nizamında tetrastylös prostylös plânlıdır ve pronaosu yoktur.

Doğal kayanın durumuna göre tapınağın yan duvarları yükseltilmiştir. Doğal kayaya bağlı olduğu için tapınağın duvarları farklı seviyelerden başlamaktadır. Topografyanın güneye doğru eğimli olması nedeniyle tapınağın alt yapısına ait en fazla duvar güney yönde bulunmaktadır. Tapınağın alt yapısında görülen bu duvar, güneydoğuda naos zemini seviyesini geçmektedir. Burada herhangi bir kaide ve tacin olmaması, alt seviyedeki duvarın düz olarak tapınak duvarı şeklinde devam ettiğini göstermektedir. Buna göre alttaki duvar sağlam bir zeminden başlamakta ve üst yapı seviyesine kadar devam etmektedir. Tapınakta her hangi bir şekilde podyum yapılmamıştır. Farklı seviyelerden başlatılan duvar yukarı doğru yükseltilmiş, iç kısımda naosun düz olarak oluşturulabileceği seviye, naos zemini yapılmıştır.

Naos batı duvarının dış kısmı, belirli bir seviyeye kadar doğal kayadır. Doğal kaya üzerindeki kademeli duvar örgü taşı yerleri açık bir şekilde görülmektedir. Batı duvarının iç bölümünün doğal kaya olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Üst seviyelerde bu yönde dörtgen ve yamuk, hafif kabarık yüzeyli, ince yonulu blok taşlar kullanılmıştır. Girişin olduğu kuzeybatı yönde ise dörtgen, hafif kabarık ve düz yüzeyli taşlardan örülmüş duvarlar bulunmaktadır. Kuzeybatı duvarının tamamında belirli bir derz sırası takip etmek zordur (Resim: 8). Çünkü taş yükseklikleri değişmektedir. Köşelerde 55 cm. genişliğinde, 3 cm. yüksekliğinde plasterler bulunmakta. Dış yüzdeki bu kaliteli duvar işçiliği, naosun iç yüzeyinde görülmez. Çünkü dış yüzeydeki duvar örgü taşlarının uç kısmı, iç yüzde olduğu gibi bırakıldığı için, kalınlıklarına göre girintili ve çıkıntılı olarak durmaktadır (Resim: 9). Kuzey köşedeki kalıntılara göre bu seviye farklılığının harçlı olarak küçük taşlarla tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Naos kapısı 3,35 m. yüksekliğinde ve söve taşları en az iki bloktan yapılmıştır. Tek parça olan lento taşı naosun içine düşmüştür. Alışılmıştan farklı olarak lento ta-

şının altına soffit yapılmıştır. Lento taşı arşitrav-friz biçiminde tek bloktur. Altta üç fascia ve üzerinde taç kısmı vardır. Taç kısmı bir sima profili gibi dışa taşkın olarak yapılmış ve üzerinde açık ve kapalı palmet işlenmiştir. Palmelerin çanakları yarım yuvarlak şekilli olup alt yapraklar birbirlerine bir bant ile bağlanmıştır. Friz kısmında ise kapalı palmet yanında bir yüz ve bunun üzerinde palmiyeye benzer bir yaprak dolanmaktadır. Her iki kenarda parotiler bulunmaktadır.

Naos zemini dörtgen blok taş döşelidir. Bu zemin döşemelerini, girişte ve kuzeybatı köşede sağlam olarak görmek mümkündür. Tapınakta pronaos yoktur ve naos giriş cephesi düz olarak yapılmıştır. Ön cephede plaster ve kapı profillerinden başka çıkıntı yoktur. Tapınağın önündeki sütunlarla çevrili alan taş döşelidir. Tapınak duvarı ile sütun kaidelerinin arasındaki alanlarda 0,13-0,17 m. genişliğinde bir kanal bulunmaktadır. Bu kanalların kaideye yakın kenarlarında da birer tané dübel yeri vardır. Bunlar sütunların arasının bir parapet ile kapatılarak, ön kısmın bir naos gibi kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Pronaosu olmayan prostylos plân tipli tapınak, aynı bölgede Nephelion kentinde de bulunmaktadır⁸. Sütunlar arasındaki parapet yuvaları Dağlık Kilikia bölgesinde bilinen diğer tapınaklarda görülmez.

Tapınağın sütun kaideleri Attik-İon'dur. Oldukça yüksek bir plinte dikkati çekmektedir. Sütunlar monoblok olmasına rağmen bugün kırılmış olup üst ve alt kısımlarının düz bir profil ile bitirdiği belirlenmiştir. Tapınağa ait 0,30 m. yüksekliğindeki İon başlıklarından iki tanesi bazı kırıkları olmakla birlikte tapınağın kuzey ve batı köşelerinde durmaktadır. Arşitrav 0,77 m. yüksekliğinde ve üst kısmında oldukça dışa taşkın, sima biçimli bir taç kısmı vardır. Faskiaların işlenmesi gereken kısmı kaba olarak bırakılmıştır. Alt kısmında 0,09 m. genişliğinde soffit bulunmaktadır. Frizler dörtgen bloklar şeklindedir ve yüzeyinde tam bitirilmemiş boğa başları vardır. Bu şekli ile boğa başları bağımsız olarak durmaktadır.

Tapınağın kuzeybatı yönündeki duvar 4,50 m. yüksekliğindedir. Bu aynı zamanda tapınağın cephesindeki sütun kaidesi, sütun ve başlığın yüksekliğidir. Tapınak üçgen alınlıklı ve beşik çatılı olmalıdır.

Tapınak, İon başlıkları (Resim: 10) ve bulunan mimari bezemelerine göre M. S. 2. yüzyılın sonu-M. S. 3. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Tapınağın kültü ile ilgili kesin bir bulguya rastlayamadık. Ancak tapınağın güneyinde bulunan ve dörtgen bir altara ait olabileceğini düşündüğümüz blok üzerindeki kartal ve yıldırım demeti betimlemelerine göre tapınak Zeus kültüne ait olabilir. Bu bölgede Zeus kültünün yaygınlığı bilinmektedir. Ancak bu tapınak Zeus ile birlikte imparator veya imparatorlara da ithaf edilmiş olabilir. Çünkü Roma Döneminde imparator ve tanrılara ithaf edilmiş tapınakların varlığı bilinmektedir.

Tapınağın kuzey kısmında, tapınağın kuzey yönü boyunca doğu-batı yönünde uzanan bir alan vardır. Bu alanın kuzeybatısında girişi tapınak yönüne bakan tek odalı bir yapı inşa edilmiştir. Tapınağın kuzeyinde, kuzey kenarında kitabeli kaideler ve basamakların bulunduğu bir bölüm bulunmaktadır (Resim: 11). Bu alanın tamamı ve güneyinde yer alan diğer teras bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu uyuma bağlı olarak birlikte değerlendirilmesi uygun olacaktır.

4- Basamaklı Kült Alanı

Tapınağın 10 m. doğusunda, doğal bir kaya yüzeyinde güneyden itibaren basamaklar ve en üstte düzleştirilmiş bir bölüm bulunmaktadır (Resim: 12). Basamaklar sağlı ve solu olarak normal insan adımlarına göre ayarlanmıştır. En son basamak en üstteki düzlüğe çıkmadan bir basamak aşağıda kalmaktadır. Üstteki düz alan, bir blokun yerleştirilebilmesine uygundur. Doğal kayanın diğer yönlerinde herhangi bir düzen-

8 B. Söğüt, *Kilikia Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998, 74-75, Çiz.17.

lemenin yapılmamış olması, basamakların düzenli bir şekilde yerleştirilmesi, üst bölümde bir blokun yerleştirdiğini gösteren düzlüğün bulunması ve bu alanın tapınağa yakın olması burasının kült ile ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Bu tür anıtların basamaklarının düzenli olması beklenemez. Buna gerek de yoktur. En üstteki düzlüğe bir altar veya kült ile ilgili bir blok yerleştirilmiş olabilir. Buraya sunu da yapılabilir. Bu anıtlarda her zaman bir sununun yapılması da beklenmemelidir. Çünkü sembolik anlamda yapılan kaya anıtlarının da varlığı bilinmektedir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu, Domuz Tepesi⁹ ve Gabaçam¹⁰ anıtları haricinde, bu anıtların Dağlık Kilikia bölgesinde fazla bilinmediğidir. Yalnız gelecekte bu anıtların artacağı kesindir.

5- Yazıtlar

Esengül AKINCI

Tapınağın kuzeyindeki alanda parçalanmış şekilde üç adet Grekçe yazıt bulunmuştur¹¹. Yazıtlar M.S. 2.-3. yüzyıllara tarihlenmektedir. Bu yazıtlardan birisi son derece tahrip olmuş durumdadır, sadece son altı satırlık kısmı ele geçirilmiştir ve her satırın ancak birkaç harfi okunabilmektedir. İkinci yazıt tek satırdan oluşmaktadır ve üç parça halinde ele geçirilmiştir. Yazıtın başlangıç ve son kısmı tamamen korunmuş olmasına rağmen, orta kısımlarında eksik bölümler vardır. Bu yazıt, kentin zenginlerinden olan Kais adında bir kişinin kendi parasıyla yaptırdığını belirttiği bir anıt üzerindedir (Resim: 11). Bu kişi olasılıkla, buralı zeytinyağı tüccarlarından birisidir.

Üçüncü yazıt sekiz satırdan oluşan bir onurlandırma yazıtıdır ve bu yazıtlı blok bir heykel kaidesi olmalıdır. İki parça halinde ele geçirilen yazıtın sol kısmı tamamen sağlam olmasına rağmen, sağ bölümündeki kırıklıktan dolayı bazı satırların son kısımları eksiktir. Bu ölen bir kadın için kent halkının yaptığı post mortem onurlandırma olmalıdır. Bu kadın Rhondas adındaki bir meclis üyesinin karısıdır ve kent halkı yani Lamos halkı, tarafından onurlandırılmıştır. Rhondas ismi Kilikia yazıtlarında sıklıkla karşımıza çıkan bir addir¹². Yazıt, ilk sözcüğünde kentin adını vermesi ve kentte bir meclisin varlığını bize göstermesi açısından önemli bir buluntudur.

6- Nekropol

Yerleşimin güneyindeki düzlük nekropol alanıdır (Resim: 13). Nekropol alanında ki mezarların büyük bir çoğunluğu tahrip edilmiştir. Mezarlar arasında anıt ve tekli ostothek türü örnekler yaygındır. Bunlar arasında ostothek büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Ostothek mezarlardan birisi doğal kayaya bağlı olarak yapılmış, diğerleri ise bağımsız olarak durmaktadır.

Anıt mezar, nekropol alanının kuzeydoğusunda bir yığıntı halindedir. Kalıntılar arasında üst yapı ile ilgili bir alınlık parçası ve duvar örgü taşları bulunmaktadır. Alınlığın üst bölümüne, mahya ağacı veya tepe akroterinin yerleştirilebileceği bir oyuk, orta kısmına ise bir büst kabartması işlenmiştir (Resim: 14). Alınlığın ölçülerine ve kalıntılara göre mezar beşik çatılı küçük bir yapı olmalıdır.

Ostothek mezarlardan birisi, nekropol alanının batısında doğal bir kayanın üst bölümünün doğu kenarına yapılmıştır. Mezar, tapınağın yaklaşık olarak 80 m. güneyin-

9 H. Bahar, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Konya, 1999, 15, Lev.43.

10 B. Söğüt, "Dağlık Kilikia Bölgesi Mezar Nişleri", *Olba* 7, 247.

11 Yazıtların çeviri ve yorumlanması konusundaki değerli yardımları için hocam Sayın Prof. Dr. Hasan Malay'a teşekkür ederim.

12 Rhondas için bkz. R. Paribeni-P. Romanelli, "Studi e ricerche archeologiche nell'Anatolia meridionale", *Monumenti Antichi* 23, 1914, 161; G. E. Bean-T. B. Mitford, *Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963*. (Denkschr. ÖAW, phil. Hist. Kl.85.), 1965, 31, no:34; G. E. Bean-T. B. Mitford, *Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968*, (ETAM 3=Denkschr. ÖAW, phil. hist. Kl.102.), 1970, 172, dipnot:38.

dedir. Ostothek, hem alt kısmından, hem de batı yönden doğal kayaya bağlıdır. Mezar, podyum olarak düzenlenmiş alt bölüm ve tekne kısmından oluşmaktadır. Mezarın podyumu ile birlikte tekne kısmı yarıya kadar 1998 yılında sağlamdı. Yüzey araştırması için gittiğimizde mezarın büyük bir kısmının kırıldığını ve demir yargılarla parçalara ayrılmış olduğunu gördük. Hatta yargı demirlerinden biri mezarda hâlâ çakılı olarak durmaktadır. Mezarın podyumu olarak düzenlenmiş kısmındaki kabartmaları, ancak 1998 yılında çekilmiş fotoğraflara göre tanımlanabilmektedir. Mezarın doğu yönündeki 1,5x2x3 m. büyüklüğündeki define çukuru bölgede ve bu antik yerleşimdeki tahribatin büyüklüğünü anlamak için yeterlidir.

Bu iki farklı örneğin dışında nekropol alanındaki önemli bir mezar grubunu bağımsız yapılan ostothekler oluşturmaktadır. Ostothekler farklı büyüklükte yapılmıştır. Bunların bir kısmının toprak seviyesindeki doğal kaya üzerine, bir kısmının da düzenlenmiş bir alana kondukları belirlenmiştir. Bazıları ise blok taşlardan oluşturulmuş bir iki basamaklı bir alt yapı üzerinde yer almaktaydı. Bu örneklerden bazıları büst kabartmalı iken, birkaç örnek sadece tekne biçimindedir. Ostotheklerin bazılarının dar kenarına küçük bir kapı açılmıştır. Tekne kısmının hem düz, hem de alt veya üstten ya da her ikisi birden profilli olan örnekleri vardır. Tekne kısmı kabartmalı olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Ostotheklerin kapaklarını sağlam olarak göremedik. Nekropol alanında gördüğümüz parçalara göre beşik çatılı ve düz üst yüzeyli yapılmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu kapaklardan beşik çatılı olanlar daha yaygındır. Nekropol alanında bulunan ve mezar ile ilişkisi olmayan, muhtemelen mezar kültürü ile ilgili mekânlar da tespit edilmiştir.

7- Taş Ocağı

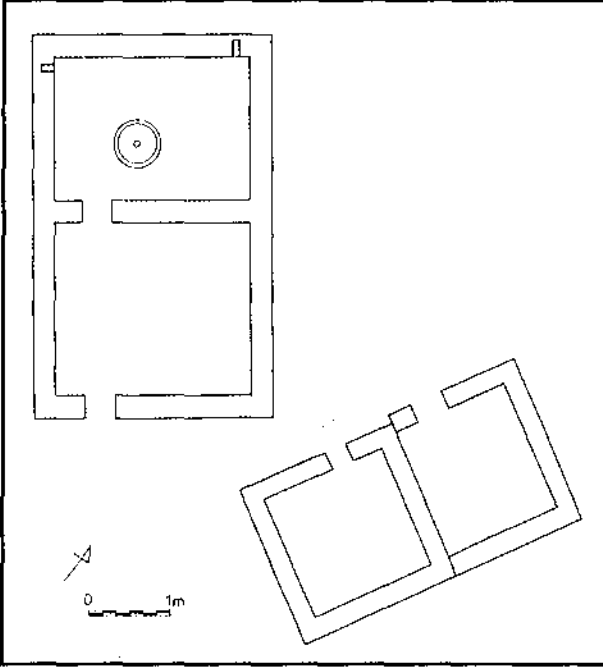
Tülü Asar yerleşiminde binalara ait mimarî bloklar ve kabartmalar için yerel kırtaşı kullanılmıştır. Bu taşlar uygun olduğu yerde, yerleşim yeri içinden veya en yakın yerden kesilmiş olmalıdır. Kent içinde bulunan bir taş ocağı, bunların çok yakın mesafeden kesilip getirildiğini göstermektedir.

Tapınağın yaklaşık 15 m. kuzeydoğusunda, biri büyük, diğeri küçük iki doğal kayanın dört yanındaki dikdörtgen olarak kesilmiştir¹³. Bu bloklar, alttan kesildikten sonra duvar örgüsü haricindeki eserlerin yapımında kullanılabilir biçimdedir.

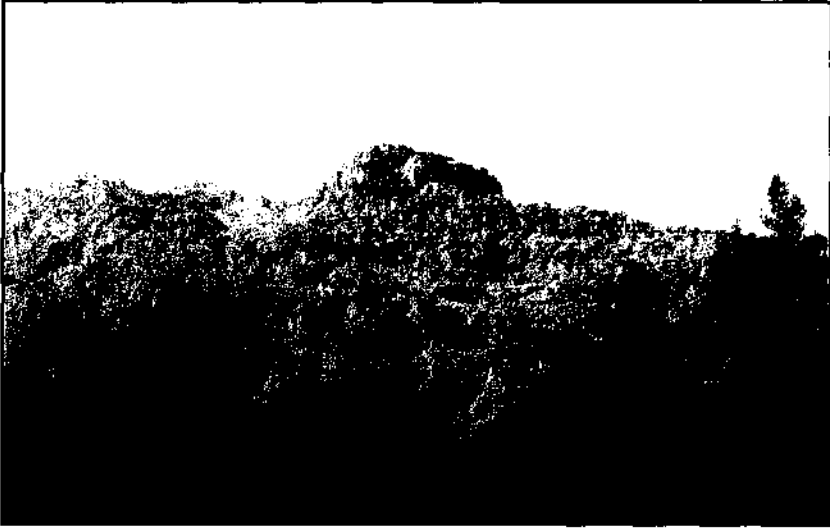
Sonuç olarak Tülü Asar yerleşimi Batı Dağlık Kilikia'da, Lamotis bölgesinde, iç kesimde kurumuş bir yerleşimdir. Burası yoğun zeytinyağı üretiminin yapıldığı önemli merkezlerden birisidir. Zeytinyağı üretimi ve ticaretine bağlı olarak, kentte zenginlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bulunan mezar örneklerine göre, çoğunlukla kremasyon gömünün yapıldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca bulunan yazıtlardan birisinde geçen Lamos halkı ibaresi; kentin adının Lamos olabileceğini düşündürmektedir. Lamos antik kenti, daha önceki araştırmacılar tarafından, aynı bölgede modern adı Adanda Kalesi olan yerleşim için önerilmişti. G. E. Bean, verileri maddeler halinde değerlendirerek, Adanda Kalesi'nin Lamos olma ihtimalinin zayıf olduğunu belirtmiştir¹⁴. Yeni bulunan yazıta göre biz Tülü Asar yerleşiminin, meclisi olan bir polis olduğunu ve Lamos antik kentinin burası olabileceğini düşünüyörüz.

13 Bunlardan büyük olanı, 2,35x1,65x2,10 m., küçük olanı ise 0,70x1,10x1,05 m. ölçülerindedir.

14 G.E. Bean-T.B. Mitford, a.g.e., 172, dipnot: 36.

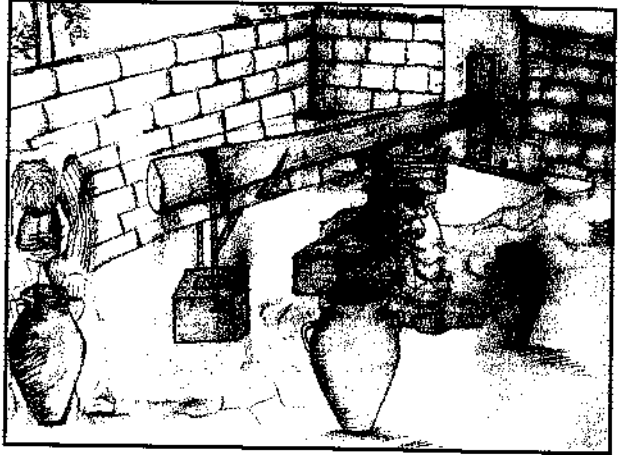
Çizim 1: İki odalı zeytin işliğı ve önündeki binanın plânı

Resim 1: Tülü Asar yerleşiminin bulunduğu tepe

Resim 2: Yerli kaya yüzeyine açılmış ve bağımsız pres yeri kalıntıları

Resim 3: Kalıntılara göre zeytin işliğı restitüsyonu (Çizim: Didem Tekinay)

Resim 4: Zeytin işliğı ve yakınında bulunan tek oda bina kalıntıları

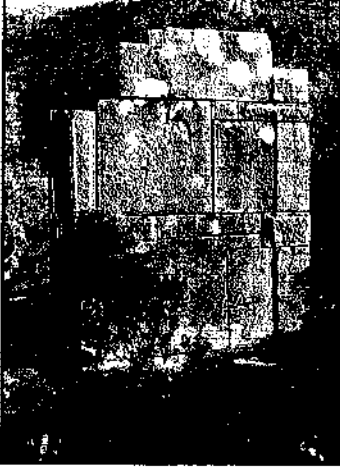
**Resim 5: Zeytin işliği için-
de ezme ve pres
taşı**

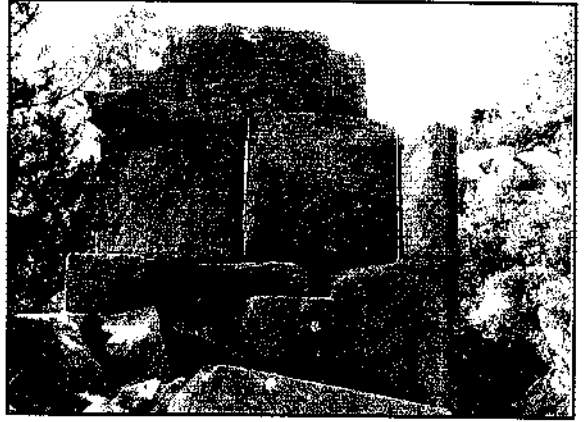
**Resim 6: Tapınağın kuzey-
yindeki 1 No.lu
binanın girişi ve
onndeki kalıntı**

**Resim 7: Tapınak kalıntılarının
kuzeyden görünümü**

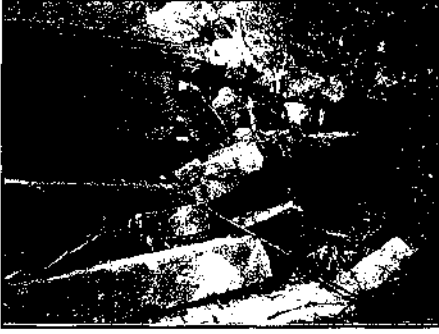
Resim 8: Tapınağın kuzey duvarının dış yüzeyi ve batı söve blokları

Resim 9: Tapınağın kuzey duvarının iç yüzeyi

Resim 10: Tapınağın İon başlığı

Resim 11: Tapınağın kuzeyindeki 1 No.lu kitabe ve doğusundaki kalıntılar

Resim 12: Yerli kaya üzerindeki basamaklı kült alanı

Resim 13: Nekropol alanı

Resim 14: Anıt mezarın büst kabartmalı alınlık bloku